

мрачните интонации и песимистичните си нотки, с всичко, което извежда пред нас един поет философ и лирик, „поет социален и романтично унесен“, — ни убеждава колко драматична е била играта на разрушителните и на съзидателните сили. И ако има в последна сметка нещо, което ме кара да спестя всички отпавени към книгата на Кунчев критични бележки, то е точно това следене на Вутимски в неговото движение между двете крайности, тази обективна оценка за творческия път на личност, която и в своите увлечения по естетизма на О. Уайлд, по текстовете на Киркегор и Андре Жид, и в откъсването си от прогресивната среда на ученическите и студентските си години винаги съхранява дълбоко в себе си органичната си привързаност към светлината. Както ще изпоява в едно от най-силните си стихотворения:

Не съм затворен кръг. —

Стоя пред цялата безкрайност на света.

И сутринта, и вечерта.

Аз слушам как земята диша,

усещам как се движи,

как се зараждат бавно и растат

децата, ручете, пъкните.

Над мен отхожда слънцето на път.

В това максимално приближаване до човека и поета Александър Вутимски, в искрения и съпреживяващ тон на аналитичния слог в самата атмосфера на разсъжденията, за която голяма роля играят и включените накрая спомени на М. Величков, Р. Ралин, Т. Герова, Б. Божилов, П. Славински и Ив. Мартинов, аз виждам достойнствата на тази книга, нейния научен принос. И бих добавил — художественото ѝ въздействие.

Любен Бумбало

„БЪЛГАРСКАТА ДРАМАТУРГИЯ 1978—1944“
от ЮЛИАН ВУЧКОВ. С., БП, 1983, 396 с.

През 1981 г. излезе трудът на Юлиан Вучков „Българската драматургия 1944—1979“. Насоки и тенденции“, в който се проследяваше развитието на социалистическата драматургична литература у нас в продължение на три и половина десетилетия. Новата му книга „Българската драматургия 1878—1944“ продължава проучванията на критика върху историята на родната ни драма и осветлява основните етапи и тенденции от класическия период на нашата национална драматургия.

В увода Юл. Вучков посочва, че изследването представлява опит да се проследи „пътят на българската драматургия от 1878 до 1944 година. . ., всички тематични, жанрови и стилни направления на нейното развитие,

многообразието на идейно-художествените търсения и явления в тази област на нашата художествена литература“ (с. 5). Първата глава разглежда различните тенденции, проявили се в практиката на българските драматурзи през периода 1878—1944 г., а втората ни поднася седем критически портрета с обстоен анализ на драматургичното наследство на нашите най-изтъкнати автори в това отношение: Иван Вазов, Антон Страшимиров, Петко Тодоров, Пейо Яворов, Стефан Л. Костов, Рачо Стоянов и Йордан Йовков. Юл. Вучков се стреми да свърже идейно-художествената оценка на произведенията с информацията за тяхната тема и сюжет, да даде нов, свой прочит на творбите от нашата драматургична класика, да намери точното им място в историята на българската драматургия. Панорамният поглед върху цялостното развитие на българската драматургична литература през посочения период е съчетан с изостреното внимание и аналитичния подход към отделната разглеждана творба. Авторът непрекъснато привежда оценки на критиците съвременници на създаваните драми, спори с тях и оборва много неверни или пресиелени твърдения, като аргументирано, но същевременно темпераментно, с подчертано личен стил излага своето гледище за националната ни драматургична класика, подлагайки я на цялостна преоценка. Това не просто уплътнява изложението на материала, но и внася тон на открита полемика в книгата и ни кара да погледнем от нов аспект към редица пренебрегвани или забравени днес произведения.

В първата глава, озаглавена „Поглед към пътя на българската драматургия от 1878 до 1944 година“ Юл. Вучков полемизира с редица критици от миналото (П. П. Славейков, Б. Ангелов, Б. Пенев, д-р Кр. Кръстев, Вл. Василев, Цв. Минков и др.), които са отричали голяма част от нашата драматургична класика, смятайки, че тя изостава далече зад художественото равнище на поезията и белетристиката ни. Изследователят подчертава, че в подобни случаи се е забравяло за големите художествени постижения на тази класика, особено на фона на сравнително слабите традиции, наследени от българската възрожденска драматургия, в която като истински сполучливи пиеси от съвременно гледище могат да се посочат единствено „Иванко“ на Васил Друмев и „Криворазбраната цивилизация“ на Добри Войников. Правейки кратък анализ на възрожденската драматургична литература, той изтъква като нейни заслуги силния граждански пагос, демократизма и реалистичната ѝ насоченост, които българската драматургия след Освобождението възприема, доразвива и обогатява.

В развитието на изследвания драматургичен процес Юл. Вучков набелязва два етапа: от 1878 до 1918 г. и от 1918 до 1944 г., всеки от които е подробно анализиран. Авторът е успял да разкрие мъчителните трудности по

пътя на българската следосвобожденска драматургия до войните, постепенното преодоляване на примитивизма в нея благодарение на талантлив писатели като Ив. Вазов, П. Ю. Тодоров, А. Страшимиров и П. Кр. Яворов. Същевременно той посочва, че укрепването на българската драматургична литература като цяло е свързано с обществено-политическите промени в България след 1878 г., с Освобождението, което разкрепостява творческите сили на писателите и им поставя принципи нови по характер задачи: не само да отразяват действителността, но и да развиват естетически вкус на българина, да обогатяват духовно и да извисяват морално личността му, да се стремят към изравняване на нашата литература с европейските постижения върху основата на българската национална самобитност. Но същевременно в тази непрестанно разширяваща тематичния си обхват литература, подчертава изследователят, неизбежно започват да се отразяват погизването на възвишените възрожденски идеали и наизряващите социални конфликти.

Анализирайки развойните процеси на първия етап, Юл. Вучков разграничава две основни тенденции в драматургията ни, които възникват и се оформят в началото на XX в. Едната е тясно свързана с националните драматургични традиции, с придържането към натурата, с отразяването на живота във формите на самия живот и към нея критикът причислява творбите на Вазов, реалистичните пиеси на А. Страшимиров и първата комедия на Ст. Л. Костов „Мъжемразка“. Към втората той отнася драматургии като Петко Тодоров, Антон Страшимиров (със символистичните си драми) и Пейо Яворов, които търсят органичното съчетание на националните с общочовешките проблеми, задълбочават се в разкриване вътрешния живот на героите, на подводните страни на драматургичното действие. Възприели творчески най-ценното от големите европейски драматурзи на епохата — Стриндберг, Хауптман, Метерлинк, Зудерман и особено Ибсен, — тези автори издигат нивото на нашата драма и я обогатяват със синтетичното и философско начало на изображението, осмислят по нов начин действителността, създават нова стилистика. Като върхови постижения на тази тенденция Юл. Вучков справедливо определя „Зидари“, „Първите“ и „Змейова сватба“ на П. Тодоров и двете драми на Яворов, но с пълно основание набляга на обстоятелството, че независимо от различията като цяло нашата класическа драматургия винаги е била проникната от любов към човека, от вяра в силата на доброто начало у него.

При анализирания на втория етап от българската класическа драматургия (1918—1944) изследователят е успял да разкрие как трагичната ситуация, в която се озовава България по време на войните и след тях, довежда до крайно изостряне на социалните конфликти,

а неспокойната обществено-политическа обстановка в страната въздейства осезателно и върху културния живот, върху литературата и театъра. Той е отделил необходимото място и на ролята на работнически-партийни театри през 30-те години, когато се засилва процесът на насочване на писателите към сцената като обществена трибуна на нови идеи и защитник на народните интереси, и на влиянието на съветската драматургия, чиято творби се поставят тогава за първи път у нас. Същевременно Юл. Вучков основателно обръща внимание върху факта, че докато в прозата и особено в поезията през 1918—1944 г. се наблюдава дълбоко навлизане в бурния кипещ на извършващите се исторически събития, драмата като цяло не достига този висок градус, не създава обаятелни образи с такава въздействаща сила и гражданска безкомпромисност, а редица драматургии отразяват частни теми, бягайки от големите обществени проблеми на времето. Обяснението за това положение критикът търси в условията на засилващата се политическа реакция и в художествената специфика на самата драматургия. Но като цяло българската драматургия през 1918—1944 г. остава съпричастна към човешкото страдание, пронизана от демократичен дух. Това е времето, в което творят забележителни драматурзи като А. Страшимиров, Р. Стоянов и И. Йовков, когато се създава изключително разнообразното и богато комедиографско дело на Ст. Л. Костов, чиято творби според определянето на Юл. Вучков са „ослепятелно огледало на буржоазната действителност“ (с. 63) и свидетелствуват за гражданския подвиг на българската драматургия в мрачните години на фашисткия терор. Именно тогава се появяват и някои драми с ярка социална насоченост, които безпощадно изобличават капиталистическата действителност и създават образа на положителния герой. Сред тях изследователят е отделил като най-добри постижения „Вълците пазят стадото“ на Людмил Стоянов и особено „Вълпата, която бучи“ на Никола Вапцаров, в която на сцената пряко се извежда образът на работника — две произведения, разкрили най-пълно агресивната същност на българския фашизъм. Създавайки панорамната картина на драматургията ни през посочения период, Юл. Вучков не е забравил и пиесите по мотиви от народното творчество, митовите, легендите и библейските сказания, обръщайки специално внимание на „Еленово царство“ от Георги Райчев, която според него е най-високото постижение от това направление в нашата драматургия и под условна форма засяга вечно актуалния проблем за мира и войната, за самоотвержената обич и жертвостовността; посочил е търсенията на редица автори в областта на психологическата драма. Именно това му дава основанието да обобщи, че създадената през периода

1878—1944 г. драматургична литература със своя реализъм, демократизъм и хуманизъм като цяло формира необходимите традиции и предпоставки за полагане на основите на българската социалистическа драматургия.

Във втората глава — „Писатели и песни“ — Юл. Вучков помества седем обстоятелни критически портрета на вълещите драматурзи от разглеждания период: Ив. Вазов, А. Страшимиров, П. Ю. Тодоров, П. Кр. Яворов, Ст. Л. Костов, Р. Стоянов и Й. Йовков, като дава не просто съвременен прочит на познатите ни произведения, а се стреми към многостранен анализ и диалектически разрез на тяхното творческо дело, домага се до интересни и показателни изводи за художествената специфика на творбите, коригира редица неприемливи и пресилени становища. Ярък пример за това е разгърнатият с истинско възхищение критически портрет на Вазов драматурга, при който, като обобщава аргументирано твърденията на Вазовите отрицатели, Юл. Вучков всъщност стига до задълбочена и цялостна преоценка на драматургичното му наследство. Той не скрива недостатъците на редица от Вазовите драми, на първо място известното словесно разточителство и илюстративност в някои от тях, но същевременно с основание изтъква, че именно Вазов е родоначалникът на истинската българска драматургия след Освобождението, който разширява нейния тематичен обхват, задълбочава идейно-художествените ѝ задачи, изгражда ярки човешки образи, създава динамичен диалог, поставя важни проблеми, много от които имат и своето съвременно звучене. Анализирайки неравностойното драматургично наследство на писателя, Юл. Вучков е обхванал особено внимание на пиесата „Хъшове“, която аргументирано издига като пълноценна драматургична творба с богато и многопосочно действие, стоплена от силната авторова любов и пронизана от висок патриотичен патос, като ярко отражение на главните национални и социални проблеми на България през последните години преди Освобождението. Новаторски моменти носи неговият анализ на „Ивайло“, драмата, в която Вазов е навлязъл най-дълбоко в проблемите на българското историческо минало, и особено на „Белолушкото“, където с необикновена острота писателят е разкрил образа на буржоазна България по време на Стамболовия режим, достигайки не само до висок граждански патос, но и до учудващо силно и ярко проникване в механизмите на класовото насилие. Разглеждайки комедиите на Вазов, Юл. Вучков посочва, че това са творби на роден комедиограф, който разобличава редица пороци и недостатъци от морален характер в буржоазното общество, създава ярка галерия от герои без идеали, затворени в ограничените си лични интереси, чиято липса на собствен идеен облик лесно ги превръща в удобни оръдия на злото, в смешни и същевременно жал-

ки фигури. Силата на Вазов комедиографа според изследователя е в разкриването на конфликта в ширина, в преплитането на реалност и фантазия в действието, в жанровото многообразие, което позволява да се погледне на смешното от различни аспекти, в острия поглед на писателя за опаката страна на човешкото поведение, довел го до създаването на такива класически произведения в нашата комедиография като „Кандидати на славата“, „Двубой“ и особено „Службогонци“.

Разглеждайки творческото наследство на А. Страшимиров, Юл. Вучков го очертава като вечно търсещ писател с неспокойно присъствие в българската литература, като автор с уникално място в драматургията ни, създател на противоречиво и разнопосочно дело — от драми като „Вампир“ и „Свекърва“, в които зад привидния битовизъм се разкриват редица черти от националната душевност на българина, до произведената с много сериозни слабости. Крайно неравностойната драматургия на Страшимиров е разглеждана от критика в двете ѝ коренно противоположни направления — реалистични драми с богатство на конкретните жизнени наблюдения и ярко изградени характери („Вампир“, „Свекърва“, „Къща“) и произведения като „Мрак“, „Отвъд“, „Ревека“, „Над безкръстни гробове“, „Към слънцето“ и др., в които се открива особена смесица от символизъм, реализъм и натурализъм, липсват цялостно очертани герои, жизненият материал не е овладян достатъчно и не е разгърнат на широка основа. Но същевременно тези пиеси показват интереса на писателя към вътрешния свят на човека и към неговите многостранни контакти с действителността. В многопосочната, остро конфликтна драматургия на Страшимиров Юл. Вучков намира един общ център — стремежа на драматурга да разкрие силата на характера и достойнството на човека пред разрушителната сила на капиталистическото общество. Именно това преплитане на гражданното и разрушителното начало, на социалното и личното, осакатяването на човешката душа в мрачната епоха на буржоазната действителност, изразено с особена сила в драмата „Вампир“, е предмет на задълбочен анализ от страна на критика. Той показва как пиесата „Свекърва“ поставя остро въпроса за консерватизма и свободолубието, за снафското мислене и примитивизма на нравите, за хармонията в семейството и душевното опустошаване на човека, като дава многостранно тълкуване на образите в тази творба. Заслужава внимание и анализът му на сатиричната драма „Къща“, която смята за една от несправедливо подценените пиеси на Страшимиров, разобличаваща безскрупулния морал на буржоазното общество.

Особено новаторски е подходът изследователят към сложното, оригинално, своеобразно творческо дело на Петко Тодоров, смятан и до днес за „мъчен“ драматург, чий-

то пиеси нямат щастлива сценична съдба. Като посочва редица принципи недостатъци на драмите на П. Тодоров, Юл. Вучков изтъква неговия упорит стремеж към извисено и синтетично художествено изображение, към философско и общочовешко мислене и същевременно — към разкриване на някои основни страни от националната ни душевност. Причините за непопулярността на драматурга П. Тодоров критикът с основание търси в прекалено рязкото му противоречие с тогавашното състояние на българската драматургия, което е довело до неговото неразбиране и недооценяване. Подлагайки на цялостна преоценка произведенията му, Юл. Вучков успява да го покаже като автор, който разкрива духовната сила, устойчивост и жизнеспособност на българския народ, умения му да се издига над бита и да явява в прекрасното дори при най-тежки условия. Конфликтът между старото и новото, между консерватизма и романтиката, между еснафщината и свободния човешки порив е основен за този драматург. Изследователят доказва как словесните разточителства, прякото коментиране на събитията и изкуствената реторичност на известни места не са в състояние да затъмнят художествените достоинства на пиесите на П. Тодоров. Може би най-добрият аргумент за това е великолепият анализ, който Юл. Вучков ни поднася на трите му най-сполучливи драми: „Зидари“, в която се сплитат в единно цяло множество национални, социални и интимни проблеми; „Змейова сватба“, разкриваща силата на любовта и правото на човека на свободен избор, и „Първите“ — най-дълбоката драматургична творба на П. Тодоров, в която със суров реализъм е разгърнат социалният протест на народните маси в предосвободителска България. Тази висока оценка свидетелствува, че нашият театър тепърва ще има да се връща към драматургията на П. Тодоров, за да открие непреходната й стойност.

В развълнувано написания критически портрет на драматурга Яворов Юл. Вучков е разкрил важното му място в общата картина на българската драматургична литература като основоположник на психологическата драма, отличаваща се с висок граждански патос и с творческо усвояване на европейския художествен опит, с дълбок хуманизъм и висок естетически вкус. Убедително е доказано как Яворов, авторът само на две драматургични произведения, е по своята същност роден драматург, зрял майстор на драмата, който има изострен усет за необикновено конфликтните ситуации, но не спира до тях, а навлиза дълбоко в сложната психика на героите, в мъчителните криволинии и вътрешната ранимост на човешката душевност. Юл. Вучков подчертава, че това са творби, в които с внушителна сила е отразена задълбочената обществена атмосфера в буржоазна България и същевре-

менно са поставени проблеми от общочовешки характер — преди всичко проблемът за правото на свободен нравствен избор в живота; творби, които изобразяват хората в гранични ситуации, в непримирими сблъсъци и са написани с прецизно изработен диалог, зареден с голяма вътрешна сила. Преклонението на изследователя пред неоспоримите достоинства на Яворовите драми не му е попречило да анализира и някои техни недостатъци, като липсата на достатъчна драматургична плътност в обрисовката на редица герои, срещаното тук-там украшателство на фразата и др., които обаче не могат да снижат високото място, което заемат те в класиката на родната ни драматургия.

Очертавайки многостранното дело на Стефан Л. Костов като автор с изключителни заслуги за развитието на българската комедиография, Юл. Вучков посочва, че произведението като „Големанов“, „Вражалец“ и „Женско царство“ винаги ще бъдат сред върховете на българската драматургична литература, а наред с тях ще запазят неувявящото си значение и редица други творби на драматурга. В комедиите на Костов той справедливо открива органичното съчетание между ярката зрелищност и суровата присъда над българското буржоазно общество, показва ги като художествен документ на една мрачна епоха в нашата история, разкрил в дълбочина агресивната по същност, но примитивна по средства на действие българска буржоазия. Силата на комедиографа Костов Юл. Вучков търси в изключителната способност на автора да създава великолепно типизирани и индивидуализирани герои, събирателни образи, които представляват цели обществени слоеве. Показателен е неговият анализ на комедията „Големанов“ като смешна и същевременно зловеща сатира на политическия живот в буржоазна България и особено анализът на класическия образ на главния герой. Юл. Вучков е разкрил много ясно характерните черти на явлението „Големановщина“ — парвенюшката същност на българската буржоазия, нейната безсрамна дмагогия, безогледността на стремежа ѝ към властта, диктаторските ѝ ламтежи. Напомняйки, че комедията „Големанов“ е написана в годините на фашизма, изследователят подчертава голямата гражданска смелост на драматурга Костов да създаде от Големанов един художествен образ, който излиза извън границите на нормалното човешко поведение и разкрива маниакалните амбиции и разрушителните сили на буржоазията, несъвместими с естествения човешки живот.

Създавайки творческия портрет на драматурга Рачо Стоянов, критикът подчертава противоречивостта на художествените резултати и стилистиката у този автор, което води до крайната неравностойност на трите му драми „Политикани“, „Майстори“ и „Пред заключената врата“. Страниците, посветени на „Майстори“, са едни от най-ху-

бавите в целия критически труд. Юл. Вучков дава разгърнат анализ на това произведение, което е сред малкото пиеси в българската драматургия с щастлива творческа съдба. В „Майстори“ изследователят разкрива как двете страни на конфликта — любовта и творчеството — се превръщат в неprimирим сблъсък на две човешки същности, на два противоположни духовни свята, олицетворени от Живко и Найден. Същевременно Юл. Вучков не е подминал факта, че в тази пиеса се разкрива в дълбочина същността на творческия процес, преклонението на народа пред красотата, противостоянието на истинското изкуство на опитното занаятчийство. Цялостният анализ на „Майстори“, направен от критика, води до извода за непостижимостта на щастието по насилствен път, за неговата неосъществимост при липса на свободен избор на човека в живота.

Интересен критически прочит е направил Юл. Вучков на драматургията на Йордан Йовков, в която се създава широка представа за атмосферата в буржоазна България, поставят се редица социални и нравствено-етични проблеми, разглеждат се връзките между конкретно-историческите и общочовешките страни на човешкото битие. Изследователят доказва как самобитната драматургия на Йовков разкрива по своеобразен път конфликта на доброто със злото, очакването на красотата и любовта, и на

първо място — темата за насилието над човешката природа в капиталистическото общество. Показвайки Йовков като дълбоко поетичен автор, като майстор на масовите сцени и на интересната обрисовка на епизодичните герои, същевременно Юл. Вучков не скрива някои чисто драматургични недостатъци на пиесите му, като невинаги оправданите щастливи развързки и известната неуплътненост на редица образи, при които белетристът прозира зад драматурга. Новаторски е неговият прочит на „Албена“, която той с право посочва като най-сподручливата драматургична творба на Йовков, разкриваща жестоките закони на материалните интереси, сблъсъка на поезията и прозата; като драма, в която се прави безпощаден анализ на българското капиталистическо село от 20-те години, разтърсвано от сблъсъците на несъвместими социални сили, анализ на света на паричното господство, в който красотата и доброто са безсилни.

Книгата на Юлиан Вучков е необходимо, задълбочено и новаторско изследване, което с приносния си характер обогатява проучванията на българската драматургична класика и по своята същност представлява пълноценна история на нейното развитие и непреходните ѝ художествени достойнства.

Ралица Маркова

SOMMAIRE

40 ans de la révolution socialiste en Bulgarie

LM — La littérature socialiste contemporaine — une histoire optimiste du peuple bulgare	3
Serghéï Raïkov — Le Front de l'inconnaissable.	13
Sabina Beliaéva — L'activité vitale créatrice du héros	34
Pètr Filtchev — Le héros dans la dramaturgie — conception et réalité esthétique	56
Guéorgui Dimov — Le développement de la science littéraire en Bulgarie socialiste	78

Profils

Elka Constantinova — Kamène Kaltchev	89
--------------------------------------	----

Communications, souvenirs, documents

Kliment Tzatchev — Le commencement du chemin	96
Guéorgui Takhov — Requiem poétique (Sofia littéraire durant 1944)	114

Problèmes de la traduction poétique (dix ans de la fondation de l'Union des Traducteurs en Bulgarie)

Lubène Lubénov — Enquêtes avec des traducteurs bulgares de poésie	125
---	-----

A travers la presse étrangère

Lu dans les revues littéraires de l'URSS et de la République Démocratique allemande	143
---	-----

Revue

Lubène Boumbalov — „Alexandre Voutimski“, essai, vu à travers une analyse interprétative, par Bojidar Kuntchev	148
Ralitz Markova — „La Dramaturgie bulgare 1878—1944“, par Julian Voutchkov	150

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52,
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1984
с/о Jusautor, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректор *М. Видулова*

Дадена за набор на 9. VII. 1984 г.

Подписана за печат на 17. X. 1984 г.

Формат 70/100/16

Печатни коли 9,63

Издателски коли 12,58

Тираж 1670

Изд. индекс 9852

Годишен абонамент 12 лв.

Отделна книжка 1,30 лв.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

Поръчка № 343